

*Голопич І. М.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри українознавства**Харківського національного університету внутрішніх справ**Оверчук О. Б.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри українознавства**Харківського національного університету внутрішніх справ**Перцева В. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри українознавства**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВІДТВОРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В МОВІ

Анотація. У статті розглянуто мову як феномен, що зазнає суттєвих змін в умовах глобалізаційних процесів. Глобалізація трактується як процес, що є результатом зростання та зміцнення взаємозв'язку, взаємозалежності й взаємодії між різними країнами та регіонами світу в економічній, соціальній, культурній і політичній сферах.

Метою дослідження є аналіз процесу відтворення глобальної культури в мові, його впливу на формування національної ідентичності та усвідомлення особистістю її приналежності до певного етносу. Автори наголошують, що, з одного боку, мова як засіб фіксування й трансляції глобальних ідей сприяє поширенню глобальної культури, а з іншого, – існує загроза знищення культурних особливостей різних етнічних груп. Тому для збереження мовної та культурної різноманітності, що сьогодні є особливо важливим для світової спільноти, необхідно створювати сприятливі умови для розвитку цих феноменів.

У дослідженні виокремлено актуальні тенденції у відтворенні глобальної культури, що склалися на усіх рівнях сучасної української мови, зокрема: запозичення іншомовних термінів і зміни в мовній практиці суспільства, адаптація мовленнєвих моделей та адаптація до технологічних інновацій, вплив масової та медійної культур на мовну свідомість і менталітет, культурна асиміляція та інтернаціоналізація наукового мовлення тощо. Проаналізовано роль мови у формуванні культурного досвіду, сприянні культурній різноманітності та розвитку міжкультурного діалогу в умовах глобалізації, розглянуто наслідки глобалізаційного впливу української мови на інші мови світу.

Отже, у статті зазначається, що вивчення впливу глобалізаційних процесів на українську мову та культуру допомагає краще зрозуміти динаміку появи цих аспектів і визначає рівень ризиків такої адаптації до нової мовної політики й нових реалій, а разом із тим потребує розроблення ефективних стратегій збереження власної мовної ідентичності й створення новітніх методик аналізу впливу глобалізації на мову. Розроблення таких методик дозволить більш точно оцінити зміни в мовній системі та мовних практиках.

Ключові слова: асиміляція, глобалізація, комунікативний простір, культурні особливості, мова, мовна адаптація, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Процес глобалізації впливає на всі сфери нашого життя, а особливо на культуру й мову. В історії людства можливість вільно відвідувати інші країни завжди сприяла інноваціям у культурі. Натомість, перебуваючи в ізоляції, будь-яка етнічна спільнота певним чином обмежена у своїх еволюційних можливостях, що своєю чергою неодмінно позначається й на її культурних досягненнях. Тому сьогодні феномен розвитку суспільства в умовах «відкритих кордонів», відомий як глобалізація, викликає чималий інтерес серед соціологів, культурологів, політологів, і, безумовно, лінгвістів. Адже дослідження впливу глобальних тенденцій на сучасну мовну практику й мовну унікальність має важливе значення для розуміння культурної динаміки в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динаміка наукових студій, присвячених проблемам різнобічного вивчення процесу глобалізації, засвідчує неоднозначність вироблених підходів до розуміння цього явища. Попри розмаїття досліджень, більшість вчених розглядають економіку як рушійну силу глобалізаційних змін. Однак глобалізація є багатокомпонентним і різноплановим процесом, природа якого має визначену інформаційно-комунікативну складову, що не дозволяє звести аналіз цієї проблеми лише до якоїсь однієї сфери.

У формуванні теоретичних аспектів дослідження впливу процесів глобалізації на комплекс соціально-лінгвістичних відносин особливий інтерес становлять розвідки закордонних і вітчизняних авторів, серед яких Б. Ажнюк, В. Бондаренко, Л. Боярова, Л. Булаховський, З. Габунія, В. Мамонтова, Є. Пасіва, С. Петькун, Н. Пелагеша Р. Свиридон, С. Сидоренко, Д. Суворова, Е. Улімбашева та інші. Так, висвітлюючи важливу роль громадянського суспільства в умовах глобалізації, С. Сидоренко [1] аналізує вплив останньої на розвиток мови як одного з його фундаментальних інструментів. В. Бондаренко та Д. Суворова [2] акцентують увагу на культурних змінах, які відображаються в різноманітних мовних практиках. Зупиняючись на конкретних виявах глобалізації в мові, Л. Боярова [3] розглядає вплив міжнародної комунікації на мовні системи. Як цей процес позначається на мовній свідомості етносу, різноманітності мов і мовних традицій, які попри тісні культурні взаємозв'язки залишаються

«ідентифікаційним» кодом окремих етносів та соціальних формацій, висвітлює С. Петькун [4]. Характеризуючи комунікативні процеси й транскультурні контакти як одну з актуальних проблем людства, Н. Пелагеша [5], аналізує мову міжнародного спілкування в контексті глобалізації.

Мета статті. Мова першою реагує на глобальні зміни в суспільстві, що відбивається в культурі через мовну свідомість її носіїв. Тому мета статті полягає в дослідженні процесу відтворення глобальної культури в мові, його впливу на формування національної ідентичності та усвідомлення особистістю її приналежності до певного етносу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ХХ столітті розпочалася нова віха в розвитку людства. На відміну від попередніх епох вона характеризується кардинальними змінами в житті кожного народу й потребує колективних зусиль і ресурсів світової спільноти. Це насамперед поява й розвиток транснаціональних корпорацій, інтенсифікація міжнародної торгівлі та масової міграції, зростання впливу міжнародних організацій, боротьба за встановлення світового порядку і, як наслідок, послаблення національного суверенітету, формування мультикультурних спільнот та експансія західної культури. Ці явища наочно демонструють комплексний і системний характер соціокультурних трансформацій, які дослідники характеризують як процес глобалізації.

Глобалізація як об'єктивне явище, безумовно, «сприяє прискоренню модернізації, культурному обміну, однак при цьому вона породжує й нові розбіжності та проблеми» [6], зокрема у сфері культури й мови. Розширення культурних зв'язків між народами, взаємопроникнення та взаємообмін між ними змінює пріоритети культурних моделей, зменшуючи значення національної самобутності й культурної унікальності [7, с. 57]. Будь-яка спроба зрозуміти природу й особливості культурної глобалізації завжди стикається з необхідністю враховувати сучасний контекст культурної динаміки, масовий вплив інформаційно-комунікаційних технологій, а також мінливі сучасні світоглядні концепції, які ставлять під сумнів культурну єдність як неминучий процес.

Нині прагнення до успішного економічного й політичного діалогу вимагає врахування культурних особливостей інших країн. Девід Матсумото, наприклад, стверджує, що лінгвістичні описи культури є одним з основних інструментів для її вивчення [8, с. 42]. Ефективність процесу глобалізації залежить від адекватного діалогу між партнерами, які є представниками різних культур і в процесі комунікації демонструють взаєморозуміння, толерантність та повагу один до одного. Умови формування цих чинників й спричиняють особливу увагу до проблеми міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації.

З огляду на глобалізацію як процес обміну культурними цінностями, у науковий дискурс було введено термін «глобалізація культури» чи «культурна глобалізація» (Р. Агенур [9], Б. Паркер [10]). Цей термін описує процес інтеграції національних культур у єдину світову культуру, що відбувається завдяки розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків і засобів комунікації [11, с. 31].

Безперечно, мова відіграє важливу роль у відносинах «мова – культура». Етнолінгвістичні процеси в сучасному глобалізованому світі характеризуються тенденцією до мовної інтеграції. Цей процес впливає на мовну ситуацію як у світі взагалі, так і в кожній мові зокрема. У сучасній українській

мові відтворення глобальної культури спостерігається на усіх її рівнях (найбільше лексичному та фонетичному) і має певні тенденції, серед яких:

1. Запозичення іноземних слів. Одним із проявів мовної інтеграції в контексті міжкультурного обміну є міжмовне запозичення не лише окремих слів і висловлювань, а й дискурсів. Особливо помітним цей процес є у сферах інформаційних технологій, бізнесу, масмедіа тощо. Такі запозичення не лише збагачують мову, а й віддзеркалюють у національній картині світу результати глобальних технологічних і культурних трансформацій, наприклад: *інтернет, контент, стрімінг, блогер, селфі* тощо.

Сьогодні вже можна впевнено говорити про існування концепції «мовної глобалізації», зумовленої пріоритетом англійської мови як одного із провідних засобів міжкультурної комунікації, і як наслідок, – поширення всесвітніх англійських інформаційних мереж і використання англіцизмів у всіх сферах спілкування.

Запозичення в процесі взаємодії з мовою-реципієнтом впливає не лише на зміст лексичних одиниць, а й форму та структуру граматичних явищ. Використання запозичень може викликати й негативну реакцію, особливо якщо в рідній мові є еквівалентні одиниці, якими активно користуються її носії. Це може спричинити комунікативний дискомфорт, оскільки реципієнт повинен мати належний рівень культурної та мовної компетенції, щоб зрозуміти інформацію. Наприклад, активне вживання англіцизмів у сучасній українській мові призводить до порушення змісту певних висловлювань, мовних казусів і непорозумінь. Як наслідок, покоління, які не володіють англійською мовою на достатньому рівні, виявляються «відключеними» від потоку інформації або отримують її в спотвореному вигляді.

2. Адаптація мовленнєвих моделей. Традиційно під час переходу слова з однієї мови в іншу воно має відповідати нормам цієї мови. Проте в умовах культурної глобалізації в сучасній українській мові спостерігається зворотній процес мовної міграції: мова починає адаптуватися до мовленнєвих моделей, які з'являються в ній у процесі культурної глобалізації. Наприклад, вживання калькованих лексичних одиниць: *онлайн, офлайн, воркшоп, брейншторм* тощо.

Мовні запозичення, які не піддаються процесам адаптації, зберігаючи ознаки «мови-донора», називають екзонімами. Так, у розмовній мові та мові масмедіа використовується чимало лексичних одиниць, утворених за нормами англійської мови: *топменеджер, топмодель, хітпарад, токиоу* тощо.

З огляду на те, що українська мова належить до флективних мов, побудова лексичних одиниць за правилами аналітичної мови, якою є англійська, призводить до втрати закріплених за флексіями функцій і значень. Схожий процес спостерігається й у разі запозичення лексем з інших мов, для яких, на відміну від української мови, використання суфіксів та афіксів у емоційно-експресивній функції не є характерним. Як наслідок, у процесі комунікації втрачається експресивність мовлення та воно набуває нейтральних, офіційних, безособових рис. Оскільки англіцизми сьогодні активно проникають в усі мови світу, можна стверджувати, що подібна тенденція має не локальний, а глобальний характер, що спричиняє загострення проблеми збереження унікальності кожної національної мови та її «чистоти» в умовах мовної глобалізації.

3. Вплив масової та медійної культури. За допомогою ЗМІ та мережі «Інтернет» реалії глобальної культури набувають

швидкого розповсюдження. Завдяки доступності й легкості сприйняття ці засоби комунікації стають не тільки ознакою сучасної культури, а й вагомим джерелом впливу на світогляд представників окремих етнокультур та формування їхніх культурних цінностей і моральних настанов, що не могло не знайти свого відображення в сучасній українській мові, зокрема у назвах фільмів, музичних груп, книг, а також у вживанні слів і висловлювань, популярних у глобальному медіапросторі.

Сьогодні в українській мові спостерігається тенденція до «примітивізації» мовного дискурсу, унаслідок чого елементи масової мовної культури, особливо такі її прояви, як молодіжний сленг, політичний і військовий жаргони. Якщо раніше вони були ознакою тільки розмовного мовлення, то зараз активно проникають в усі функціональні стилі сучасної української літературної мови, що дозволяє впевнено говорити про їх залучення до процесу мовної глобалізації. Отже, мовна інтеграція охоплює зміщення й периферійних систем мови.

4. Культурна асиміляція та адаптація. Внаслідок культурної асиміляції та адаптації зараз спостерігається тенденція до нівелювання національно-культурних кордонів. Спочатку слово запозичене з іншої мовної культури сприймається як екзотизм, символ «чужої» культури чи назва «чужої» реальності. Це, зазвичай назви природних об'єктів, державного устрою, національних звичаїв, традицій кухні, напоїв – усього, що так чи інакше відображає особливості життя певного народу й регіону. Поступово, під час засвоєння мовою, екзотизми можуть перетворюватися на поняття, що позначають реалії життя людей, для яких ця мова є нерідною. Так, в останні роки серед кулінарних уподобань українців з'явилися нові інгредієнти й традиційні страви різних народів, а словниковий склад сучасної мови поповнився новими лексемами, які стали загальноживаними: *рукола, орегано, моцарела, капрезе, рикота, болоньезе, гратен, клафуті, удон, теріяки, суші* тощо.

У межах глобальної культури помітно трансформується й механізм сприйняття культурних цінностей і символів. Так, традиції інших культур (американської, європейської або азійської) можуть знаходити своє відображення в українській літературі чи кіномистецтві. Митці змінюють «модальність» відомих зі світової культури художньо-мотивних схем, адаптуючи їх до сучасного українського контексту. Це надає нові можливості для творчості та культурного розмаїття. Наприклад, «спогади», які безпосередньо не переживали українці, через художній дискурс можуть впливати на їхній культурний простір, суб'єктивну інтерпретацію світових традицій, динаміку культурних процесів у суспільстві та мати цільове використання в рекламі, політиці, бізнесі тощо.

5. Мовна адаптація до технологічних інновацій та інтернаціоналізація наукового мовлення. Процеси глобалізації безумовно знаходять відображення й у мові науки, чи не найбільше впливаючи на науковий дискурс, адже переважна частина сучасної термінології має інтернаціональний характер. Наприклад, в освітній і науковій діяльності активно використовуються поняття та мовні конструкції, характерні для міжнародного наукового простору: *інклюзивне навчання, інституційна акредитація, квота, компетенції, моніторинг якості освіти, рейтинг, супервізія* тощо. Українська мова віддзеркалює явища глобальної культури також через використання нових технологічних термінів, наприклад, *кібербезпека, хакерські атаки, штучний інтелект, блокчейн, вебресурси, транзакції* тощо.

6. Вплив на мовну свідомість і менталітет. Мова є надзвичайно чутливим індикатором рівня культури народу, його світосприйняття, а специфіку кожної окремої мови зумовлює мовна свідомість етносу, який нею послуговується, що дозволяє говорити про концептуальну інтерпретацію дійсності. Глобалізаційні процеси, що надають можливість відкритого доступу до інформації, міжнародної комунікації та культурного обміну, змінюють мовну свідомість і менталітет українців, формуючи нові уявлення про світ. Глобалізація впливає на українську мову й через активне запозичення культурних категорій. Це призводить до зближення різних культур і створення спільної культурної свідомості.

Українці, перебуваючи за кордоном, стикаються з новими ідеями та культурними стереотипами, які позначаються на їхньому світосприйнятті й вносять зміни до наявної мовної картини світу. Первинний образ світу, вербалізований у рідній мові та культурі у вигляді концептів, накладається на вторинний образ нерідної мови. За такої умови вторинний образ не відбивається в мові, а створюється нею. Відбувається взаємодія між первинним і вторинним образами світу, що потребує певної адаптації до чужої культури та чужого світогляду.

Цей процес може мати різні наслідки. З одного боку, він розширює можливості використання української мови, сприяє появі нових концепцій та набуття культурного досвіду, з іншого, призводить до зникнення традиційних мовних форм, втрати мовної унікальності й загрожує мовній ідентичності.

Отже, глобалізація суттєво впливає на мовну свідомість і менталітет, сприяючи формуванню нових уявлень про мову й культуру. Проте вплив глобалізаційних процесів сьогодні виявляється опосередкованим значною кількістю складних трансформацій як у семантичній структурі мовних одиниць, так і в змістовій структурі ментальних реалізацій. Нині можна спостерігати наслідки глобалізаційного впливу української мови на інші мови світу. Наприклад, в англійській мові з'явилася чимало неологізмів, пов'язаних із воєнними діями в Україні. Так, популярності набуло новоутворення *to be ukrainied*, що дослівно перекладається «бути заукраїненем / відукраїненем», яке має значення «бути приниженим на глобальному рівні у відповідь на агресію» («*Russia has been ukrainied*»); неологізм *chornobaites* – «чорнобайти» зафіксований в англійському Urban Dictionary як синонім вислову «*spawn kill*» – «самовбитись об стіну» [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час аналізу впливу глобалізаційних процесів на українську мову з'ясовано, що відтворення чинників глобальної культури спостерігається на усіх мовних рівнях. Це сприяє активному запозиченню іноземних слів в усіх сферах мовної діяльності, зокрема адаптації мовленнєвих моделей, адаптації до технологічних інновацій, впливу медіа та інтернету, культурній асиміляції, впливу на мовну свідомість і менталітет українців, формуючи нові уявлення про світ.

Вивчення впливу глобалізаційних процесів на українську мову та культуру допомагає краще зрозуміти динаміку появи цих аспектів і визначає рівень ризиків такої адаптації українського суспільства до нової мовної політики й нових реалій, що потребує розроблення ефективних стратегій збереження власної мовної ідентичності.

Висновки вказують на необхідність подальших досліджень у сфері впливу глобалізаційних процесів на українську мову

й культуру, створення новітніх методик аналізу впливу глобалізації на мову, що надалі дозволить більш точно оцінити зміни в мовній системі й мовних практиках та на можливості формування ефективної державної мовної політики й збереження культурного різноманіття завдяки мові.

Література:

1. Сидоренко С. Формування глобального громадянського суспільства в умовах глобалізації. Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі : *Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю*, 23 листопада 2015 року : Матеріали доповідей. Житомир, 2015. С. 171–172.
2. Бондаренко В. І., Суворова Д. В. Культурна глобалізація як феномен сучасності. *Наука в інформаційному просторі: Збірник статей IX міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (10–11 жовтня 2013 р.). URL: http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/po4_bondarenko.htm (дата звернення: 05.05.2024).
3. Боярова Л. Г. Лінгвістичний аспект глобалізації. *Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С.Сковороди*. 2015. Вип. 40. С. 138–144.
4. Петькун С. М. Мова як складова людської культури в умовах світової глобалізації. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 1. С. 97–101.
5. Пеллагеша Н. Мова міжнародного спілкування або Lingua Franca для глобального світу. URL: <https://osvita.ua/languages/articles/6794/> (дата звернення: 04.05.2024).
6. Fijen H. History of Manifesta. URL: <https://m11.manifesta.org/en/about/history-manifesta.html> (дата звернення: 10.05.2024).
7. Макарова М. В. Взаємозв'язок глобалізації та культури у сучасному світі. *Питання культурології*. 2022. № 40. С. 54–61.
8. Matsumoto D. Culture and cultural worldviews: Do verbal Descriptions about culture reflect anything other than verbal descriptions of culture? *Culture & Psychology*. 2006. Vol. 12. P. 33–62.
9. Agenor P. R. Does globalization hurt the poor? *International Economics and Economic policy*. 2004. URL: https://econpapers.repec.org/article/karicesepo/v_3a1_3ay_3a2004_3ai_3a1_3ap_3a21-51.htm (дата звернення: 03.05.2024).
10. Parker B. Introduction to Globalization and Business : Relationships and Responsibilities, London, Thousand Oak, New Delhi, 2005. 523 p.
11. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Політологія. 2017. № 2 (33). С. 29–41.
12. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/> (дата звернення: 10.05.2024).

Golopych I., Overchuk O., Pertseva V. Reproduction of global culture in language

Summary. The article deals with language as a phenomenon that is undergoing significant changes in the context of globalisation processes. Globalisation is interpreted as a process resulting from the growth and strengthening of interconnection, interdependence and interaction between different countries and regions of the world in the economic, social, cultural and political spheres.

The purpose of the study is to analyse the process of reproduction of global culture in language, its impact on the formation of national identity and the individual's awareness of belonging to a particular ethnic group. The authors emphasise that, on the one hand, language as a means of capturing and transmitting global ideas contributes to the spread of global culture, and on the other hand, there is a threat of destruction of cultural characteristics of different ethnic groups. Therefore, in order to preserve linguistic and cultural diversity, which is particularly important for the world community today, it is necessary to create favourable conditions for the development of these phenomena.

The study highlights current trends in the reproduction of global culture at all levels of the modern Ukrainian language, in particular: borrowing of foreign language terms and changes in the language practice of society, adaptation of speech patterns and adaptation to technological innovations, the influence of mass and media cultures on linguistic consciousness and mentality, cultural assimilation and internationalisation of scientific speech, etc. The role of language in shaping cultural experience, promoting cultural diversity and developing intercultural dialogue in the context of globalisation is analysed, and the consequences of the globalising influence of the Ukrainian language on other languages of the world are considered.

Thus, the article notes that studying the impact of globalisation processes on the Ukrainian language and culture helps to better understand the dynamics of these aspects and determines the level of risks of such adaptation to the new language policy and new realities, and at the same time requires the development of effective strategies for preserving one's own linguistic identity and the creation of the latest methods for analysing the impact of globalisation on language. The development of such methods will allow for a more accurate assessment of changes in the language system and language practices.

Key words: assimilation, globalisation, communicative space, cultural peculiarities, language, language adaptation, linguistic worldview.